

The Iconic Representation of Social Actors in Discourse of News (A Critical Discourse Analysis)

*Seyyed Ayatollah Razmjoo¹
Sahar Sanavi²*

Critical Discourse Analysis (CDA) as one of the dominant branches of linguistics concerns discovering the hidden aspects of the language structure through clarifying the underlying levels of text and speech. CDA also indicates how to represent different types of truth through linguistic elements (micro-structures) and discursive structures (macro-structures). This study is an attempt to define and explain the ways of representing social actors in Persian news discourse to make it clear if the analysis of the critical discourse can reflect ideology and power of the underlying structure of this type of discourse and how much the structures can cause clarity or mystification of the message of news. To fulfill the objectives, benefiting from the socio-semantic features in Van Leeuwen's model (1996), the news on channels 1 and 3 of the Islamic Republic of Iran TV was analyzed. The results show that in Persian news, socio-semantic features such as Exclusion, Inclusion, Passivation, Personalization, Indetermination, Association, Differentiation, Nomination and Generalization are utilized to a great extent. Moreover, the results show Persian news on channel 1 benefit more from the Van Leeuwen's socio-semantic model in contrast with channel 2.

Key words: *critical discourse analysis; representation of social actors; discursive structures; socio-semantic features*

¹ - Faculty Member, Linguistics Department, Shiraz University
razmjoo@yahoo.com

² - M.A. Graduate in Linguistics, Islamic Azad University, Fars Science & Research Branch saharSanavi@yahoo.com

بررسی شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در

زبان اخبار

(تحلیل گفتمان انتقادی با عنایت به

مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی)

سید آیتاله رزمجو^۱

سحر ثانوی^۲

چکیده

تحلیل گفتمان انتقادی، آن جنبه از علم زبان‌شناسی است که با پرده‌برداری از عناصر زیرین زبان جنبه‌های پنهان آن را عیان می‌سازد و نشان می‌دهد که چگونه با استفاده از عناصر زبانی و ساختارهای گفتمان‌مدار مختلف می‌توان حقایق را به اشکال مختلف به تصویر کشید، بر فکر و اندیشه افراد و شیوه برداشت آنها از مسائل اجتماعی تأثیر گذاشت و در واقع نگرش آنان را به واقعیات جهان، تحت کنترل درآورد. در این گونه تحلیل‌ها، تعدادی از مؤلفه‌ها^۳ یا ساختارها^۴ که گفتمان‌مدار^۵ هستند، انتخاب و با استفاده از این ساختارها متون مورد نظر تحلیل می‌شوند. مقاله حاضر کوششی برای تعریف و تبیین شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در گفتمان اخبار تلقی می‌شود. به این منظور با عنایت به مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی در الگوی ون‌لیوون (۱۹۹۶)، تحلیل گفتمان اخبار شبکه یک و سه سیما به لحاظ بکارگیری ساختارهای گفتمان‌مدار، هدف این تحقیق واقع شده‌است. بنابراین به منظور دستیابی به این هدف، گفتمان دو شبکه، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج بدست‌آمده نشان می‌دهد که در اخبار، مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی مانند حذف، اظهار، منفعل‌سازی، تشخیص‌بخشی، تشخیص‌زدایی، نامشخص‌سازی، پیوند زدن، تفکیک کردن، نام‌دهی، جنس ارجاعی و غیره قابل تبیین و کشف است؛ و مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی ون‌لیوون کارآیی قابل توجهی در تحلیل اخبار دارد.

razmjoo@yahoo.com

۱- عضو هیئت علمی، گروه زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی، دانشگاه شیراز

saharsanavi@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات فارس

^۳-features

^۴-structures

^۵-discursive

واژه‌های کلیدی: تحلیل گفتمان انتقادی، تصویرسازی کارگزاران اجتماعی، ساختارهای گفتمان‌مدار، مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی

۱- مقدمه

تحلیل گفتمان انتقادی به مطالعه انتقادی زبان می‌پردازد. یارمحمدی (۱۳۷۹ و ۱۳۸۰) گفتمان را تلازم گفتار (یا گفته) با کارکرد اجتماعی و یا معنایی و تحلیل گفتمان را تعبیه سازوکار مناسب و اعمال آن در کشف و تبیین ارتباط گفته (متن) با کارکردهای فکری-اجتماعی (ایدئولوژیک) تعریف کرده است. در تحلیل گفتمان انتقادی علاوه بر توصیف داده‌های مورد نظر (گفته‌ها یا متون) به توجیه و تبیین آنها نیز پرداخته می‌شود. بنابراین تحلیل گفتمان انتقادی، بحث تحلیل گفتمان را یک سطح ارتقا می‌دهد. یعنی اگر تحلیل گفته‌های متون را سطح توصیف بدانیم، تحلیل گفتمان انتقادی آنها را به سطح تفسیر و تبیین می‌رساند و ضمن توصیف و تفسیر متن به این سؤال پاسخ می‌دهد که چرا اشخاص از عبارات زبانی و دستوری خاصی استفاده می‌کنند. در واقع گویندگان و نویسندگان با انتخاب واژگان و ساختارهای نحوی ویژه، دیدگاه فکری-اجتماعی خود را به افراد القا می‌کنند و نحوه نگرش و جهان‌بینی افراد در آن مورد بخصوص را تحت تأثیر قرار می‌دهند. از نظر پژوهشگران براساس تحلیل گفتمان انتقادی، گفته‌ها (متون) نویسنده-محور یا گوینده-محورند و با توجه به فکر و عقاید نویسنده یا گوینده سازمان‌دهی می‌شوند و با تحلیل گفتمان انتقادی می‌توان به فکر و اندیشه نویسنده یا گوینده دست یافت. بنابراین، این‌گونه تحلیل به بررسی نحوه سازماندهی اندیشه نویسنده یا گوینده در متن می‌پردازد.

ون‌لیوون (۱۹۹۶) از زبان‌شناسان نقش‌گرا و نقش‌گرایی مورد حمایت وی با عنوان *دستور نقش و ارجاع* معروف است که در آن تعامل عوامل نقش (معنایی) و ارجاع (کاربردشناختی) در شکل‌دهی ساخت دستوری و صوری جمله‌ها مورد نظر است. ون‌لیوون معتقد است در تحلیل گفتمان انتقادی ابتدا باید توجیه گفتمانی بکارگیری یا عدم بکارگیری هر یک از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی را مشخص ساخت، سپس به تحقق زبان‌شناختی آنها در گفته یا متن پرداخت. دلیل اصلی وی برای چنین رجحانی این است که کارگزاران زبان‌شناختی و کارگزاران اجتماعی همیشه برهم منطبق نیستند (حیدری و رزمجو، ۱۳۸۴).

۲- پیشینه تحقیق

۲-۱- مطالعات انجام شده در ایران

از آنجا که تحلیل گفتمان انتقادی مبحث جدیدی در مطالعات زبانشناسی است، هنوز مطالعات چندانی در این زمینه در ایران صورت نگرفته است. اخیراً چند کتاب در باب تحلیل گفتمان انتقادی منتشر شده است. دیگر بررسی‌های انجام شده محدود به چند پایان‌نامه دانشگاهی و مقاله است که در اینجا به بعضی از آنها اشاره می‌شود.

نامجو (۱۳۸۱) ۱۲ متن سخنرانی، مصاحبه و یا نامه از جرج بوش و سید محمد خاتمی در باب تروریسم و راه‌های مقابله با آن را مورد بررسی قرار داده و سعی در نشان دادن ارتباط میان زیر بنای فکری- اجتماعی و چهار ساختار گفتمان‌مدار نموده است.

یارمحمدی (۱۳۸۰ و ۱۳۸۱) نیز در دو مقاله به بررسی دیدگاه‌های فکری- اجتماعی و معرفی مؤلفه‌های جامعه‌شناختی- معنایی گفتمان‌مدار، و نحوه تصویرسازی کارگزاران اجتماعی می‌پردازد.

حیدری و رزمجو (۱۳۸۴) نشان داده‌اند که در متون فارسی مؤلفه‌های جامعه‌شناختی- معنایی مانند حذف، کتمان، پس‌زمینه‌سازی، ذکر، فعال‌نمایی و منفعل‌نمایی و غیره قابل تبیین و کشف است و این مؤلفه‌ها در مقایسه با تظاهرات زبانشناختی، تصویر واضح‌تری از متن را ارائه می‌دهند.

از دیگر مطالعاتی که در ایران در زمینه تحلیل گفتمان انجام شده است می‌توان به موارد زیر به صورت فهرست‌وار اشاره کرد:

- انصاری (۱۳۸۳): تجزیه و تحلیل سرمقاله‌های روزنامه‌های انگلیسی‌زبان در فرهنگ‌های مختلف

- فرد (۱۳۸۳): مقایسه تحلیل گفتمان انتقادی داستان‌های کودکان و داستان‌های کوتاه بزرگسالان

- یارمحمدی و سیف (۱۳۸۳): بازنمایی کارگزاران اجتماعی در منازعات فلسطین و اسرائیل از طریق ساختارهای گفتمان‌مدار جامعه‌شناختی- معنایی

- خسروی‌نیک (در دست چاپ): نقد نظریه‌های مختلف تحلیل گفتمان انتقادی و ارائه مدل ترکیبی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های مدل‌های مختلف

بنابراین با توجه به پیشینه تحقیق، به نظر می‌رسد خبر تلویزیونی تاکنون مورد تجزیه و تحلیل زبانشناسانه قرار نگرفته است و این ضرورت تحقیق حاضر را دو چندان می‌نماید.

۳- اهداف تحقیق

تحقیقات و تحلیل‌های انتقادی روزنامه‌ها نشان می‌دهد که هیچ نوشته یا گفته‌ای خالی از ارزشگذاری خاصی نیست و در متون سیاسی میزان پوشیدگی پیام بالاست. مخصوصاً در روزنامه‌های سیاسی مربوط به جناح‌های سیاسی مختلف از ساخت‌های گفتمان‌مدار برای جلب افکار عمومی به سود خویش استفاده می‌کنند. حال این پرسش پیش می‌آید که آیا تحلیل گفتمان انتقادی در تحلیل اخبار نیز کارایی دارد؟

هدف کلی این پژوهش بررسی و مقایسه نمونه‌هایی از اخبار شبکه یک و سوم سیما به لحاظ نحوه تصویرسازی کارگزاران اجتماعی است. به عبارت دیگر این تحقیق به بررسی ارتباط گفته‌ها (ساختارهای گفتمان‌مدار زبان) و کارکردهای اجتماعی (دیدگاه فکری-اجتماعی) نهفته در گفتمان خبرهای ذکر شده می‌پردازد که این ساختارهای گفتمان‌مدار یا به خبر صراحت می‌بخشند یا موجب پوشیدگی آن می‌شوند. با توجه به مطالب بالا، می‌توان سؤالاتی زیر را در این پژوهش ذکر کرد:

۱. آیا الگوی ون لیوون در تحلیل اخبار کارایی قابل توجهی دارد و شناختی جامع از گفتمان ارائه می‌دهد؟

۲. آیا صراحت پیام در اخبار، بیش از پوشیدگی پیام است؟

بدین ترتیب، مقاله حاضر تلاشی برای تحلیل انتقادی اخبار تلویزیونی و بازنمایی کارگزاران اجتماعی با استفاده از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی ون لیوون تلقی می‌شود.

۴- داده‌های پژوهش و روش تجزیه و تحلیل یافته‌ها

داده‌های پژوهش حاضر در مجموع شامل ۷ نوار ۹۰ دقیقه‌ای از اخبار شبکه اول و سوم سیما است. برای استخراج داده‌ها، گفتمان شفاهی جاری در اخبار به روی کاغذ آورده شد تا متونی بدون از این گزارش‌ها بدست آید. در نهایت ۴۶ متن از این داده‌ها برگزیده شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

مقاله حاضر به تحلیل گفتمانی اخبار پرداخته است. بنابراین، شیوه پژوهش در این مقاله در تحلیل مطالب، کیفی و کمی است. یکی از راه‌های تحقیق کیفی در نظر گرفتن نظریه یا چارچوبی در داخل الگوی خاصی است که دارای اصولی پذیرفته‌شده باشد. آنگاه داده‌های مورد بررسی با عنایت به این اصول، تحلیل، و صحت و سقم نتایج تحلیل نیز با توجه به این اصول محک زده می‌شوند.

در این پژوهش از میان مدل‌های مختلف تحلیل گفتمان انتقادی، فاولر (۱۹۹۱)، هاج و کرس (۱۹۹۳)، فرکلاف (۱۹۹۵)، ون‌لیوون (۱۹۹۶)، استابز (۱۹۹۷)، بلوم و تالواکر (۱۹۹۷) و ون‌دایک (۱۹۹۷)، به منظور تعیین ساختارهای گفتمان‌مدار در گفتمان اخبار، از الگوی ون‌لیوون (۱۹۹۶) با عنوان *بازنمایی کارگزاران اجتماعی در گفتمان* استفاده شد (نمودار ۱). براساس این الگو از شاخص‌ها و مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی^۱ در تحلیل اخبار استفاده شد و این مؤلفه‌ها به عنوان مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در نظر گرفته شده‌اند که در ساختارهای گفتمان‌مدار وجود دارند، به طوری که نویسنده با بهره‌گیری از مؤلفه‌های گفتمان‌مدار در ساختارهای گفتمان‌مدار، نیت و مقصود خود یا به عبارتی ایدئولوژی خاص خود را در گفته‌ها پنهان می‌دارد. نکته مهمی که در الگوی ون‌لیوون باید مورد توجه قرار گیرد این است که علامت قلاب ([]) نشانه آن است که عواملی که بعد از آن می‌آیند قابل جمع نمی‌باشند. به بیان دیگر، زمانی که یکی از آنها در توصیف حالتی انتخاب می‌شود، دیگر حالات را نمی‌توان برگزید. علامت ابرو ({ }) نشان‌دهنده آن است که عوامل بعد از آن در توصیف حالتی می‌توانند با هم جمع شوند و علامت نیم‌دایره () دلالت بر آن دارد که عوامل پس از آن یعنی جنس ارجاعی و نوع ارجاعی و مشتقات بعدی آنها می‌توانند در مواردی تشخیص‌بخش و در مواردی دیگر تشخیص‌زدا باشند.

۵- بحث

۵-۱- مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی

۵-۱-۱- حذف

تولیدکنندگان گفتمان با توجه به منظور و هدف خود ممکن است کارگزاران اجتماعی را در تصویرسازی‌های خود حذف^۲ کنند. حذف در مقابل/ظهار، مؤلفه‌ای است گفتمان‌مدار، به طوری که در بازنمایی، کارگزاران اجتماعی حذف شده‌اند و در گفتمان ذکر نمی‌شوند. حذف یا به صورت پنهان‌سازی^۳ یا به صورت کم‌رنگ‌سازی^۴ نمایان می‌شود.

الف - پنهان‌سازی: در پنهان‌سازی کارگزار اجتماعی توسط خواننده (گاهی اوقات حتی خود نویسنده) قابل‌بازیابی نیست و در هیچ‌جای متن، اشاره‌ای به آن نمی‌شود.

^۱ - socio-semantic features

^۲ - exclusion

^۳ - suppression

^۴ - backgrounding

نمونه:

• بر اساس بند دیگر این مصوبه، به وزارت مسکن اجازه داده شد، اراضی تجاری واقع در طرح‌های آماده‌سازی مسکن مهر را به ارزش کارشناسی روز و به روش مزایده به فروش برساند و وجوه حاصله را در راستای اهداف برنامه مسکن گروه‌های کم‌درآمد هزینه کند.
• این که هفدهم مرداد ماه به نام روز خبرنگار نامگذاری شده است جای قدردانی دارد.
در موارد فوق حذف از نوع پنهان‌سازی می‌باشد زیرا در جملات، هیچ‌گونه اشاره‌ای به کارگزار اجتماعی نشده است و مشخص نیست چه کسی کار را انجام داده است.

ب- کمرنگ‌سازی: در کمرنگ‌سازی، کارگزار اجتماعی حذف شده است ولی جای پایبی از خود در مکان دیگری در متن به جای می‌گذارد تا بشود آن را ارزیابی کرد. در واقع در کمرنگ‌سازی نقش کارگزار اجتماعی با رانده شدن به حاشیه کمرنگ شده ولی عامل محذوف قابل حدس زدن است.

نمونه:

• بی‌اعتمادی، خودخواهی، بداخلاقی، بدحجابی و شیوع اعتیاد از نتایجی است که به خاطر کم‌توجهی به تعمیق فرهنگ و ارزش‌های اسلامی حاصل شده است.
• تیم ناهماهنگ مهم‌ترین دلیل ناکامی دولت است.
در نمونه‌های بالا کارگزاران اجتماعی حذف شده‌اند ولی جای پایبی از خود به جای گذاشته‌اند، به طوری که می‌توان تا حدود زیادی کارگزاران اجتماعی را بازنمایی کرد.

۵-۱-۲- اظهار

سایر مؤلفه‌های الگوی ون‌لیوون از زیرمقوله‌های اظهار^۱ هستند. در بسیاری از موارد، کارگزاران اجتماعی به وضوح در گفتمان ظاهر می‌شوند. این اظهار به شیوه‌های مختلف صورت می‌گیرد که عبارتند از:

الف- فعال‌سازی^۲: در این مؤلفه، کارگزاران اجتماعی به عنوان نیروهای فعال و پویا و عامل فعل بازنمایی می‌شوند.

نمونه:

^۱ -inclusion

^۲ -activation

• معاون امنیتی و انتظامی وزیر کشور، همکاری‌های کشور پاکستان در خصوص آزادسازی گروگان‌های ایرانی را مناسب ارزیابی نکرد.

• وزیر انرژی ارمنستان پیش از این با دکتر جلیلی، دبیر شورای عالی امنیت ملی و متکی، وزیر امور خارجه دیدار کرده بود.

نمونه‌های فوق مواردی از فعال‌سازی هستند، زیرا کارگزاران اجتماعی به عنوان نیروهای فعال و پویا و عامل فعل بازنمایی شده‌اند.

ب- منفعل‌سازی: کارگزاران اجتماعی در منفعل‌سازی^۱ به صورت عوامل تأثیرپذیر تظاهر می‌کنند. منفعل‌سازی خود به دو نوع منفعل‌سازی تأثیرپذیر مستقیم^۲ و منفعل‌سازی غیرمستقیم^۳ تقسیم شده‌است.

۱- **منفعل‌سازی تأثیرپذیری مستقیم:** در این نوع منفعل‌سازی، معمولاً کنش‌پذیرها^۴ در فرآیند فیزیکی، پدیده^۵ در فرآیند ذهنی و ارزش^۶ در فرآیند رابطه‌ای منفعل هستند.

نمونه:

• عملیات انتحاری جدید در شهر سیرالجزایر چندین کشته و زخمی بر جای گذاشت.

• رژیم صهیونیستی از آغاز سال میلادی تاکنون ۱۷ هزار و ۵۱ فلسطینی را بازداشت کرده‌است.

۲- **منفعل‌سازی تأثیرپذیری غیرمستقیم:** در این نوع منفعل‌سازی، کارگزاران منفعل‌کننده نتیجه عمل هستند.

نمونه:

• با تصویب این طرح، اجرای آن به صورت هدفمند و به عنوان پشتیبانی از تولیدکنندگان از سال آینده آغاز خواهد شد.

¹ - passivation
² - subjection
³ - beneficialization
⁴ - goals
⁵ - Phenomenon
⁶ - value

• رئیس شورای عالی حزب همبستگی، تشکیل پارلمان اصلاحات را فرایندی دموکراتیک برای رسیدن به کاندیدای واحد دانست.

در این نمونه‌ها، اجرای طرح و تشکیل پارلمان به طور غیرمستقیم و در اثر فرایندهای دیگر منفعل شده‌اند.

پ- **تشخص بخشی** : این مولفه به دو گروه دیگر تقسیم می‌شود.

۱- **مشخص‌سازی** : مشخص‌سازی^۱ هنگامی رخ می‌دهد که هویت کارگزار اجتماعی به نحوی مشخص روشن و شناخته شده است و به دو گونه، متمایز می‌شود:

۱-۱- **مشخص‌سازی تک‌موردی**^۲ : این حالت وقتی اتفاق می‌افتد که کارگزار اجتماعی در آن واحد در یک عمل یا نقش اجتماعی مشخص شرکت دارد.

نمونه:

• غلامحسین الهام، سخنگوی دولت از لایحه حمایت از خانواده دفاع کرد.

• بهبهانی، وزیر راه و ترابری نیز گفت: این هواپیما نه متعلق به ایران بوده و نه خلبان آن ایرانی بوده‌است و نه در اجاره شرکت‌های ایرانی است.

در همه‌ی موارد بالا کارگزاران اجتماعی در یک نقش اجتماعی مشخص شرکت دارند.

۱-۲- **مشخص‌سازی چندموردی**^۳ : در این مشخص‌سازی کارگزار به انواع مختلفی تقسیم می‌شود:

۱-۲-۱- **وارونگی**^۴ : در این حالت کارگزار اجتماعی با دو نقش متضاد و وارونه هم، بازنمایی می‌شود که این دو نقش می‌توانند شخصیت مربوط به گذشته و مربوط به زمان حال باشد یا هر دو نقش که با هم هم‌خوانی ندارند و ناهنجارند نمایانده می‌شوند. نوع اول را زمان درهمی^۵ و نوع دوم را هویت‌درهمی^۶ خوانده‌اند.

^۱ -determination

^۲ - single-Determination

^۳ - over-determination

^۴ - inversion

^۵ - anachronism

^۶ - deviation

۱-۲-۲- نمادین‌شدگی^۱: در این حالت، کارگزاران خیالی، اسطوره‌ای و یا داستانی به جای کارگزاران واقعی به کار می‌روند. در واقع به این روش کارگزاران مورد تحسین قرار می‌گیرند.

نمونه:

• دکتر احمدی‌نژاد گفت: شهید رجایی و شهید باهنر حقیقتاً مظهر علم و عمل بودند.

• دکتر احمدی‌نژاد گفت: امروز دفتر تبلیغات اسلامی... تبدیل به درختی تنومند شده است که میوه‌های فراوانی به بشریت عرضه می‌کند.

در موارد بالا، مظهر علم و عمل به عنوان نماد شهید رجایی و شهید باهنر و درخت تنومند به عنوان نماد دفتر تبلیغات اسلامی بازنمایی شده‌اند.

۱-۲-۳- دلالت ضمنی^۲: در این حالت ممکن است که یک کارگزار مشخص و منحصر به فرد در عین حال مقوله یا نقش دیگری را بر عهده داشته‌باشد.

۱-۲-۴- فشرده‌شدگی^۳: فشرده‌شدگی، مشخص‌سازی را از طریق ترکیبی از تعمیم و تجرید محقق می‌سازد. صفتی خاص مثلاً راهنمایی، رهبری و حلّال مشکلات از گروهی از مردمان انتزاع می‌گردد و سپس به هر یک از افراد آن گروه اطلاق می‌شود (یارمحمدی، ۱۳۸۳). برای مثال ممکن است که تعبیر فرشته نجات را در مورد مددکاران اجتماعی، پزشکان و یا مأموران اورژانس بکار ببریم. چون همه آنان به صفتی واحد موصوف هستند. درحقیقت در این مؤلفه، ویژگی صفت یا تعبیری به صورت فشرده به گروهی خاص اطلاق می‌شود.

نمونه:

• بسیجیان، این پیشگامان ایران اسلامی توانستند نقش مهمی را در عرصه‌های مختلف سازندگی ایفا کنند.

• مردم مسلمان ایران، رهبری عزیز و دولت انقلابی ما، امروز به عنوان مهم‌ترین پشتیبانان فلسطینی و لبنانی در قبال سیاست‌های تجاوزطلبانه و غاصبانه رژیم اشغالگر قدس مشهور هستند.

در نمونه اول بسیجیان به طور فشرده به همه پیشگامان ایران اسلامی، مردم مسلمان ایران، رهبری عزیز و دولت به طور کلی به پشتیبانان فلسطین و لبنان اشاره دارد.

¹ - symbolization

² - connotation

³ - distillation

۲- نامشخص‌سازی: به طور معمول، نامشخص‌سازی^۱ با بکارگیری ادات ابهام و ضمیر مبهم مانند هرکسی، اندکی، بعضی و غیره در جلوی اسامی و تعبیرات حاصل می‌گردد.
نمونه:

• هم‌اکنون بعضی فعالیت‌های گسترده برای کاهش تصادفات جاده‌ای شروع شده‌است.
 • امیدواریم برای تسریع در کمک به مترو هرگونه همکاری لازم صورت گیرد.
 در این دو نمونه کارگزاران اجتماعی با ادات ابهام (هرکه، فلان کس) نامشخص شده‌اند.
ت- تشخیص زدایی: در تشخیص زدایی^۲، کارگزاران به صورت غیر انسان ظاهر می‌شوند که خود دو گونه دارد: انتزاعی کردن و عینی کردن.

۱- **انتزاعی کردن:** در این نوع مولفه کارگزار اجتماعی با صفت و کیفیتی بازنمایی می‌شوند.

نمونه:

• حزب‌الله و اهل سنت توافق‌نامه‌ای را در هشت ماده امضا کردند.
 • متحد آمریکا ژنرال مشرف معاون وزارت خارجه آمریکا را احضار و تهدید کرده بود.
 • مقاومت‌های غزه، تلاویو را نگران کرده‌است.
 در نمونه‌های بالا به جای مسئولان، حزب‌الله و اهل سنت و به جای ژنرال مشرف، متحد آمریکا و به جای فلسطین، مقاومت‌های غزه بازنمایی شده‌است.

۲- **عینی کردن:** عینی کردن حالتی است که کارگزاران توسط مکان، ابزاری که با فعالیت آنها ارتباط دارد، گفته و یا اشاره به اندام آنها تصویرسازی می‌شوند. از این رو، این مؤلفه‌ها به ترتیب مکان‌مداری^۳، ابزارمداری^۴، گفته‌مداری^۵، و اندام‌مداری^۶، نام گرفته‌اند.

نمونه:

-
- 1 - indeterminization
 - 2 - impersonalization
 - 3 - abstraction
 - 4 - objectivation
 - 5 - spatialization
 - 6 - instrumentalization
 - 7 - utterance autonomization
 - 8 - somatization

• بنابه گفته وزیر کار و امور اجتماعی ۶۳ درصد از اشتغال کشور در قالب بنگاه‌های کوچک اقتصادی است.

• راه‌های گسترش مناسبات تهران و ایروان بررسی شد.

• سیدحسین نصرالله: یازده هزار موشک پاسخ هر گلوله‌ای خواهد بود که از سوی اسرائیل به ایران شلیک شود.

نمونه اول گفته‌مداری، نمونه دوم مکان‌مداری و نمونه سوم ابزارمداری است.

ث- پیوند زدن^۱: در این مؤلفه، کارگزاران اجتماعی تشخیص‌دار و مشخص شده، ممکن است به شکل گروه‌هایی نمایانده شوند که در مورد فعالیت یا نظر خاصی، نظر واحدی دارند (موافق یا مخالف) و یا فعل واحدی را انجام می‌دهند.

نمونه:

• کویت، عراق، قطر، امارات، ایران یکی از مهم‌ترین شاهراه‌های انرژی جهان را تنگه هرمز می‌دانند.

• مانور مشترک دریایی و هوایی اسرائیل، ترکیه و آمریکا در دریای مدیترانه انجام شد.
در این نمونه‌ها کارگزاران اجتماعی که زیر آنها خط کشیده شده‌است بر انجام فعل واحدی به هم پیوند خورده‌اند.

ج- تفکیک کردن^۲: این نوع مؤلفه گفتمان‌مدار یک فرد یا یک گروه اجتماعی از کارگزاران را از دیگر گروه‌های مشابه تفکیک می‌کند.

نمونه:

• جوان مؤمن که مبانی جمهوری اسلامی و راه امام بزرگوار را عمیقاً پذیرفته‌است، امیدبخش‌ترین نیروی است که می‌تواند ملت ایران را در رسیدن به آرزوهای بزرگش یاری برساند.

^۱ - association

^۲ - differentiation

• حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی، پیامی خطاب به نهمین نشست سالانه اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل دانشگاه‌های سراسر کشور صادر کردند.

در نمونه‌های بالا جوان مومن و دانشجویان با صراحت از دیگر گروه‌ها و افراد تفکیک شده‌اند.

چ- نام‌دهی^۱: در نام‌دهی، کارگزاران اجتماعی با توجه به هویت منحصر به فرد خود بازنمایی می‌شوند. در نام‌دهی اغلب از اسامی خاص استفاده می‌شود که می‌توانند به صورت غیررسمی^۲، نیمه‌رسمی^۳ و یا رسمی^۴ عرضه گردد. از طرفی می‌توان در نام‌دهی از عنوان‌دهی^۵ استفاده کرد. عنوان‌دهی می‌تواند جنبه مقام‌دهی^۶ و یا جنبه نسبت‌دهی^۷ داشته‌باشد.

نمونه:

• رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در دیدار با اعضای هیأت دولت بر تعامل قوه مجریه با دو قوه قضاییه و مجلس تأکید کردند.

• رایس وزیر خارجه آمریکا اظهار داشت: سازمان ناتو اجازه نمی‌دهد مسکو به پیروزی راهبردی در گرجستان دست یابد.

• رئیس کنگره بزرگداشت دیده‌بان انقلاب گفت: شهید لاجوردی به مرد پولادین انقلاب معروف است.

در موارد بالا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، نمونه‌ای از نام‌دهی و وزیر خارجه آمریکا نمونه‌ای از مقام‌دهی و شهید لاجوردی نمونه‌ای از نسبت‌دهی می‌باشد.

ح- طبقه‌بندی کردن^۸: در این مؤلفه کارگزاران اجتماعی ممکن است برحسب نقشی که به آنها داده می‌شود یا برحسب ویژگی ذاتی و دائمی آن‌ها و یا بر حسب ارزش فرهنگی یا

1 - nomination
2 - informalization
3 - semi-formalization
4 - formalization
5 - tutiulation
6 - honorification
7 - affiliation
8 - categorization

اجتماعی طبقه‌بندی شوند. از این رو این مؤلفه‌ها به ترتیب نقش‌دهی^۱، هویت‌دهی^۲ و ارزش‌دهی^۳ نام گرفته‌اند.

نمونه:

• وزیر انرژی ترکیه به تهران می‌آید.
• این نشست در محل اقامت آصف علی زرداری همسر بوتو در اسلام‌آباد و یک روز پس از آن برگزار شد.

• نشست هیئت دولت با نخبگان فردا برگزار می‌شود.
در موارد بالا وزیر انرژی، نمونه‌ای از نقش‌دهی، همسر نمونه‌ای از هویت‌دهی، نخبگان نمونه‌ای از ارزش‌دهی می‌باشد.

خ- جنس ارجاعی^۴: در این مؤلفه گفتمان مدار کارگزاران به صورت جنس (عام، کلی، جمعی) ذکر می‌شوند.

نمونه:

• رهبر انقلاب: این که انسان در جایگاهی قرار بگیرد که می‌تواند به مردم خدمت بکند و دست او باز است، خیلی قیمت دارد.
در این جا انسان مؤلفه جنس ارجاعی را بازنمایی می‌کند.

د- نوع ارجاعی^۵: در این مؤلفه کارگزاران در هیئت نوع (خاص، جزئی و فردی) ذکر می‌شوند که ممکن است به صورت فرد ارجاعی^۶ و یا به صورت گروه ارجاعی^۷ باشد.

نمونه:

• دکتر احمدی‌نژاد در حکمی پرفسور مولانا را به سمت مشاور رئیس‌جمهور منصوب کرد.

• مقام معظم رهبری: هفته دولت را به شما برادران و خواهران عزیز و همچنین به همه کارکنان فعال و کوشنده دولت در سطوح مختلف مدیریتی تبریک عرض می‌کنیم.

1 - functionalization
2 - identification
3 - appraisalment
4 - genericization
5 - specification
6 - individualization
7 - assimilation

نمونه اول مؤلفه فرد ارجاعی را تصویرسازی می‌کند. نمونه دوم مؤلفه گروه ارجاعی را تصویرسازی می‌کند.

۶- نتیجه گیری

همانگونه که قبلاً اشاره شد، ساختار اصلی تحقیق بر پایه این پرسش‌ها قرار گرفت که آیا الگوی ون لیوون در تحلیل اخبار کارآیی قابل توجهی دارد و شناختی از گفتمان ارائه می‌دهد، آیا صراحت پیام در اخبار بیش از پوشیدگی پیام است، آیا تحلیل گفتمان انتقادی توانایی بازنمایی مفاهیم ایدئولوژیک و قدرت در ساختارهای زیرین گفتمان را دارد. بر همین اساس تحلیل انتقادی اخبار شبکه یک، ساعت بیست و یک و شبکه سه، ساعت بیست و دو هدف این تحقیق قرار گرفت. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اخبار نیز دارای ساختارهای گفتمان مدار بسیاری است و الگوی ون لیوون در تحلیل انتقادی اخبار کارآیی بالایی دارد. به علاوه این تحقیق نشان داد که تحلیل گفتمان انتقادی توانایی بازنمایی مفاهیم ایدئولوژیک و قدرت در ساختارهای زیربنایی گفتمان را داراست. خبر معمولاً از صافی ایدئولوژیک خبرنگار و سپس بنگاه‌های خبری و آنگاه از موسسات خبرپراکنی و ویراستاران با دیدگاه‌های فکری و اجتماعی مشخص می‌گذرد و سرانجام به ما می‌رسد. بنابر این در تحقیق حاضر ساختارهای گفتمان مدار اخبار بررسی، توصیف و توجیه گردید و به این ترتیب نهفته‌های لایه‌های زیرین اخبار آشکار شد. به طور کلی نتایج آماری نشان داد که در اخبار شبکه یک سیما، ساعت بیست و یک، ۵۳/۹ درصد و در اخبار شبکه سه سیما، ساعت بیست و دو، ۴۴/۳ درصد ساختار گفتمان مدار بکار رفته است. به نظر نگارنده این تفاوت از آنجا ناشی می‌شود که شبکه یک سیما، شبکه‌ای ملی است و بنابراین اخبار در آن با شرح و جزئیات بیش تری ارائه می‌شود، در حالی که اخبار شبکه سه سیما خلاصه‌تر است و گاهی نیز خبرهای تصویری به آن اضافه می‌شود.

منابع

- حیدری تبریزی، ح و سید آیت‌اله رزمجو (۱۳۸۴) "شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی در گفتمان فارسی: تحلیل توجیهی گفتمان با عنایت به مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی"، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز. سال ۴۸، شماره ۱۹۵.
- فرد، ف. (۱۳۸۳) مقایسه تحلیل گفتمان انتقادی داستان‌های کودکان و داستان‌های کوتاه بزرگسالان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- یارمحمدی، ل. (۱۳۸۳) *گفتمان‌شناسی رایج و انتقادی*، تهران، انتشارات هرمس.
- و لیدا سیف (۱۳۸۳) "بازنمایی کارگزاران اجتماعی در منازعات فلسطین و اسرائیل از طریق ساختارهای گفتمان‌مدار جامعه‌شناختی - معنایی". مجموعه مقاله‌های ششمین کنفرانس زبان‌شناسی، ۶-۷ آذر ۱۳۸۳.
- (۱۳۷۹) "بهره‌گیری مترجم از تحلیل گفتمان" مترجم، سال نهم، شماره ۳۲.
- (۱۳۸۰) "شیوه‌ای در تحلیل گفتمان و بررسی دیدگاه‌های فکری - اجتماعی" نامه فرهنگ. دوره سوم شماره ۴۲.
- Ansary, H. (2004) *A Cross-Cultural Analysis of English Newspaper Editorials: Prolegomena to a Systematic-Functional View of Text for Contrastive Rhetoric Research*. Ph.D. Dissertation, Shiraz: Shiraz University Press.
- Bloome, D. & S. Talwalker, (1997) "Critical Discourse Analysis and the Study of Reading and Writing", *Reading Research Quarterly*, 32(1),Ps. 104-112.
- Fairclough, N. (1995) *Language and Power*. London: Longman. -
- Fowler, R. (1991) *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Hodge, R. & G. Kress (1993) *Language as Ideology*. London: Routledge & kegan Paul.
- KhosraviNik, M. (Forthcoming).Actors, Actions and Argumentation: Towards a Systematization of CDA analytical Categories in the Representation of Social Actors. *Critical Discourse Studies*.

-
-
- Khosravini, M.(2000). *The Relationship between Ideological Structures and Discursive Structures of the Editorials and Commentaries in a Selected Sample of Iranian Daily Newspapers: A Critical Discourse perspective*. M.A. thesis, Shiraz: Shiraz University.
 - Namjoo, P.(2003) *The Way Discursive and Ideological Structures Are Related in Two Sets of Speeches on Terrorism*. M.A. Thesis, Shiraz: Shiraz University Press.
 - Van Dijk, T.A. (1997). "Discourse As Interaction in Society. in Van Dijk, T.A. (Ed) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*." Vol.2. *Discourse As Social Interaction*. London: Sage.

شیراز

